

(рад објављен у часопису „Наша школа „ бр. 1-2/2008.)

УЛОГА ШКОЛЕ У ПРЕВЕНЦИЈИ АГРЕСИВНОГ ПОНАШАЊА УЧЕНИКА

Дјеца имају право на заштиту од
физичког и менталног насиља
(члан 19. по Конвенцији о правим дјетета)

Резиме: У раду је сагледаван проблем агресивног понашања младих, наведени најчешћи узроци агресивног понашања, знаци по којима најчешће препознајемо жртве агресије, фактори заштите односно превенције агресивног понашања. Такође су изнесени резултати емпиријско неексперименталног истраживања чији је циљ утврђивање узрока и реакција ученика и наставника на агресију.

Кључне ријечи: агресивно понашање, узроци, превенција, жртве, школа, породица.

Увод

Насиље у свом веома разноврсном репертоару, мрачна је страна наше свакодневнице, и реметилачки фактор васпитно-образовног дјеловања савремене школе чија васпитно-образовна стратегија имплицира нове интенције европске и свјетске цивилизације: хуманизам, комуникативност, кооперативност, толерантност и мирољубљивост. У новој, квалитетној и ефикасној школи, школи окренутој будућности, сарадничких односа наставника и ученика, разумијевања, уважавања и радовања, развој ових компетенција је високо позициониран циљ. Остваривање овог циља подразумијева потискивање са сцене неприкосновене вриједности старе школе (формално научено знање) и ставља у први план развој моралних, социјалних и емоционалних квалитета личности ученика што у актуелним друштвено-економским и социо-културним околностима није нимало једноставан ни лако остварљив циљ.

Понашање ученика условљено је мноштвом различитих фактора: породица, школа, вршњаци, средина, медији, економска развијеност, култура... Дјеловање свих ових фактора требало би да буде усмјерено ка истом циљу, развоју емоционално зреле, морално и социјално одговорне и радно способне личности. У стварности немамо такво јединство утицаја и свакодневно смо свјedoци најразличитијих облика неприлагођеног понашања у свим областима живота. Агресивно понашање разни аутори различито одређују, али у основи то је свако понашање коме је циљ да се неко повриједи (физички или психички). Повређивање се врши на различите начине као: тјелесно повређивање, пријетња, задиркивање, сексуално узнемиравање, протјеривање из друштва, изнуђивање, исмијавање, вријеђање, крађа, уништавање ствари.

Узроци агресивног понашања

Узроке агресивног понашања дјече можемо тражити у различитим факторима. Породично окружење агресивне дјече обично подразумјева родитеље који занемарују и запостављају своју дјецу, строго и често безразложно кажњавају, свађе и насиље у породици, алкохолизам, слаба комуникација међу члановима породице, што без сумње представља разлог због којег дјеца постају агресивна. Недостатак надзора (у породици и школи) над дјецом је такође фактор ризика у настанку агресивног понашања. Дјеца су препуштена сама себи, нико их не контролише и не упозорава, насилничко понашање се прећутно толерише или њиме дијете чак долази до жељеног циља.

Даљи фактор ризика у настанку насилничког понашања свакако је неадекватна педагошка клима у школи, лоше друштво (тјерају их на насилништво), насиље у окружењу, доступност алкохола и дроге, недостатак садржаја за коришћење слободног времена, осјећај несигурности, изолованости, занемарености па жели насилничким понашањем да привуче пажњу, поступање по узору (насилник је и сам био жртва малтретирања).

Ко су најчешће жртве насиља

Жртва насилничког понашања може бити било које дијете али су то најчешће физички или психички хендикепирана дјеца, физички слабије развијена дјеца, презаштићена, несигурна, повучена, бојажљива дјеца. Манифестно понашање дјетета жртве насиља испољава се у различитим облицима: мању самопоуздања, осјећају одбачености, узнемиреност, повученост, слаба заинтересованост за школу, неконтролисан бијес, припадност бандама, конзумирање алкохола и дроге и слично.

Фактори заштите дјетета од насилништва могу се тражити **унутар породице** (надзор над дјететом, међусобно уважавање, повјерење, помоћ и разумијевање међу члановима породице, досљедно и одмјерено кажњавање дјече, реална очекивања родитеља према дјечи, родитељи су узор дјечи, свакодневно се баве дјецом и разговарају о њиховим осјећањима, проблемима и очекивањима, увјереност дјече да у родитељима увијек могу наћи подршку и помоћ); **друштва** (позитивни узор, подршка и стимулисање развоја, осмишљено слободно вријеме, економска и социјална сигурност); **школе** (позитивна педагошка клима-сви се међусобно уважавају, поштују, љубазни су, коректни, настава је квалитетна, установљен систем правила понашања и инсистира се на њиховој доследној примјени, подршка ученицима од наставника, разноврсне ваннаставне активност у које се могу укључити сви који то желе, добра сарадња са родитељима и локалном заједницом); **дјетета** (развија добре односе, критички размишља, рјешава неспоразуме разговором, има усвојен систем вриједности, има развијене радне навике, правилно користи слободно вријеме).

Методолошки концепт истраживања

Циљ емпиријско-неексперименталног истраживања је утврђивање најчешћих облика агресивног понашања ученика основношколског узраста, идентификовање узрока агресије и реакција на агресивно понашање.

Наведени циљ имплицирао је сљедеће **задатке** истраживања:

1. Установити најчешће запажене облике насилничког понашања ученика
2. Испитати мишљење ученика о најчешћим узроцима насилничког понашања
3. Испитати реакције ученика и наставника на насилничко понашање
4. Утврдити повезаност појединих облика насилничког понашања са успјехом и полом ученика
5. Установити приједлоге ученика за превазилажење проблема насилничког понашања.

Истраживање је реализовано **методом** теоријске анализе, дескриптивне и компаративне методе уз примјену технике анкетања. Зависно-промјенљиву варијаблу у истраживању представљају различити облици насилничког понашања, а независно-промјенљиву варијаблу представљају школски успјех и пол ученика.

Значај истраживања може се сагледати с дидактичко-методичког аспекта, као и с аспекта унапређења васпитног дјеловања породице, школе и унапређења кориштења слободног времена младих.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Агресија дјече је већ дужи низ година предмет разних истраживања. Узрок томе налазимо у чињеници да агресија значајан реметилачки фактор нормалног развоја дјече и резултира негативним социјалним и академским постигнућима, да су агресивна дјеца одбачена од вршњака, и касније у животу су склони разним облицима негативних понашања

1. Најчешћи облици насилничког понашања младих

Насилничко понашање младих очитује се у врло различитим облицима понашања вербална агресивност (свађа, вријеђа, псује, тужака, лаже, исмијава, оговара); физичка агресија (удара, гура, шута, чупа, гребе, вуче); деструктивна агресија (разбија, уништава, цијепа); и мучење животиња као посебан вид насилничког понашања.

Настојали смо на основу запажања и искуства ученика сазнати који су то најфреквентнији облици агресивног понашања и рангирани тако добијене резултате по учесталости јављања

Табела 1: **Опажени облици агресивног понашања**

Ранг облика понашања	Процент опажања
1. гурање	92,41
2. псовање	91,14

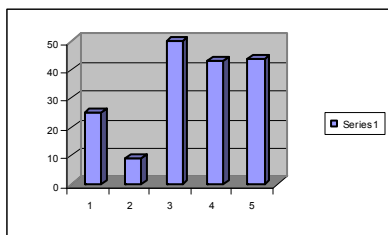
3. задиркивање	88,60
4. вријеђање	82,28
5. лагање	79,75
6. оговарање	78,40
7. исмијавање	68,36
8. тражење новца	65,83
9. физички напад	64,56
10. шутирање	63,29
11. крађа	53,17
12. пријетња	49,37
13. уништавање туђе ствари	40,51
14. протјеривање из друштва	36,71

На основу анализе запажања ученика о учесталости појединих облика агресивног понашања увиђамо да је агресивно понашање често опажено и да се оно манифестује у веома различитим облицима. Истина, вербална агресија се чешће опажа и вјероватно је и више присутна, а образложење можемо наћи у чињеници да је овај вид агресије чест у окружењу дјетета (породица, вршњаци, улица, медиј) и чешће се толерише вербална агресија, односно насилник не трпи веће санкције због овог вида агресивног понашања. Такође, проценат опажања физичке агресије (гурање, физички напад и шутирање) је значајан, већина дјеце запажа ове облике агресивног понашања. Агресивност у свакодневном окружењу уз раздражљив нервни систем, изазива тешкоће у контроли агресивности (слаби механизми кочења агресивности). Овоме трба додати и праксу већине родитеља који уче дјецу да на ударац узврате ударцем и пут ка агресивном понашању је добро трасиран.

Даље нас је занимало да ли су ученици сами искусили неке од наведених облика агресивног понашања и добили смо следеће показатеље:

Више од двије трећине ученика или тачније њих 67,08 % изјавило је да је било предмет неког од наведених облика агресивног понашања, а 32,91 % ученика нема то искуство. Ови подаци су свакако показатељ нужности сталног дјеловања школе у смјеру превенције овог вида неадекватног понашања ученика и потребе јединственог и континуираног дјеловања свих на том плану.

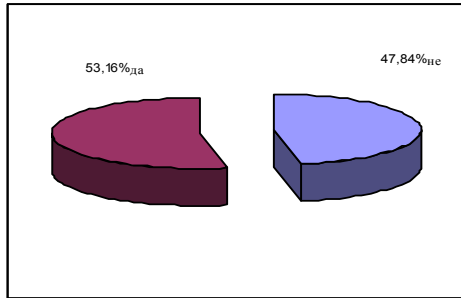
На питање које облике агресивног понашања су искусили добили смо следеће резултате

гдје је: 1.пријетња (25 %)
2. тражење новца (9 %)
3.псовање (50 %)
4.физички напад (43 %)
5.исмијавање (44 %)

И ови налази иду у прилог ранијим налазима који показују да је вербална агресија знатно изражена и да је већина дјете искусила овај вид агресије, а с друге стране и сами је упражњавали. Вербална агресија свакако је последица поремећеног система вриједности гдје се овакав начин комуницирања сматра прихватљивим, не санкционише се, често је и последица потреба за наметањем сопственог мишљења, доминацијом, привлачење пажње, имитирање одраслих или је последица љубоморе и зависти.

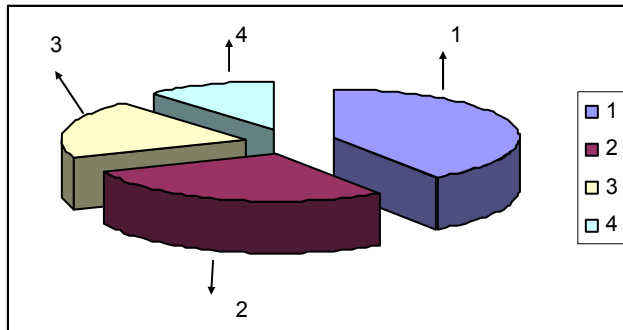
Занимало нас је да ли ученици запажају сопствено агресивно понашање и које облике сопствене агресије најчешће запажају. На питање да ли си запазио-ла код себе неке од наведених облика агресивног понашања добили смо податке;

Ученици у већини случајева (53,16%) запажају код себе неке од наведених облика агресивног понашања и то отворено признају. Свјест о сопственим грешкама први је предуслов спремности за њихову корекцију па с тог становишта гледано можемо очекивати успјех у настојањима ублажавања или елиминације агресивног понашања у школи

Најфреквентнији облици агресивног понашања које ученици запажају код себе су: псовање, исмијавање, гурање и лагање. Добијани подаци нас и даље воде смјером који оцртава доминацију вербалне агресије.

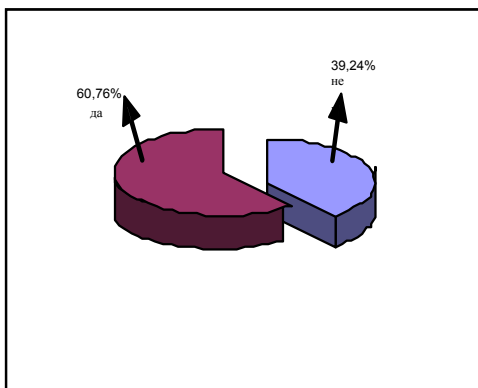
Такође нас је занимала реакција дјете на агресивно понашање:

Гдје је:

1. пријави наставнику, 39,24%
2. не мијеша се, ћути, 26,48%
3. узврати, 18,98%
4. пријави родитеља, 11,39%
5. без одговора, 3,91%
ученика

Када пријавиш агресивно понашање предузме ли особа којој је пријављено нешто поводом тога:

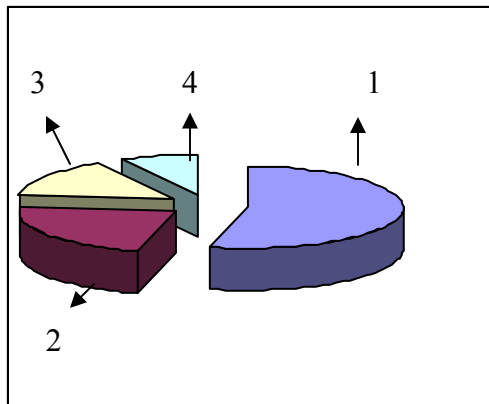
На основу запажања ученика увиђамо да око 61% наставника предузима неке активности након сазнања о агресивном понашању. Међутим, забрињавајући је проценат оних који не предузимају ништа тако да на индиректан начин подржавају такво понашање. Реакција наставника на било који облик агресивног понашања мора увијек бити и ићи смјером превенције понављања агресије.

Ученике смо даље питали шта уради особа којој је пријављено агресивно понашање и добили веома сиромашан репортаж одговора: не уради ништа сматра 29,11% ученика; разговара са починиоцем изјављује 17,72% а 12,65% ученика изјављује да се агресивно понашање кажњава а 40,52 % ученика није дало одговор на ово питање

2.Ставови ученика о узроцима насилничког понашања

Узроке агресивног понашања можемо тражити у различитим факторима : породично окружење, школски миље, негативан утицај вршњака, средства масовне комуникације, доступност алкохола, дроге, недостатак садржаја за кориштење слободног времена ... За наше истраживање посебно занимљиво је било мишљење ученика о најчешћим узроцима агресивног понашања код младих јер можемо с реалном претпоставком полазити од става да ученици имају реалнији увид у ситуације, догађаје и доживљаје који најчешће резултирају агресивним понашањем у школи, породици, њиховим свакодневним дружељима...

Узроке агресивног понашања ученици идентификују као:

Гдје је .

1. потреба за доказивањем, 54,43 %
2. не знају се спријатељити, 22,78 %
- 3.насилништво у породици, 15,19 %
- 4.толерисање агресије 7,60 %
/ наставници/

Обучавање ученика адекватној афирмацији властитог ега и развој социјалних компетенција уопште, намеће се као нужан приоритет превенције агресивног понашања.

3.Реакције ученика и наставника на насилничко понашање

Даље нас је занимало мишљење ученика треба ли или не пријавити агресивно понашање, и добили смо податаке: 89,87 % ученика сматра да агресивно понашање треба пријавити а 7,60 % ученика сматра да не треба пријавити агресивно понашање. Осталих 2,53 % ученика није дало одговор на ово питање..

Разлоге за пријављивање или непријављивање ученици наводе: да се проблем ријеши, да се то не би поновило, да не би неког теже повриједило, наставници понекад ништа не учине да помогну, да заштитимо себе, да би смањили агресивност. Ученици имају у већини случајева јасно фомиран став да је агресивно понашање проблем који не треба толерисати већ га треба рјешавати одмах у његовом настанку.

Континуиран задатак свих релевантних чинилаца у школи је правовремена и адекватна реакција на све облике агресивног понашања, превенција као и развијање свијести код дјецe да не треба агресију заташкавати, да свако има право да буде заштићен и сигуран

4. Повезаност појединих облика агресивног понашања ученика са полом и успјехом

Утврђивањем повезаности појединих облика агресивног понашања (SPSS програм) са полом и успјехом ученика установили смо да постоји статистички значајна повезаност успјеха ученика и физичког напада. Добијена вриједност χ^2 је .19,35 за $p = 0,013$ што је статистички значајна вриједност на нивоу поузданости од 95 %, односно добијене вриједности указују на појаву да је физичка агресија мање присутна код ученика са бољим школским успјехом. Све остале добијене вриједности χ^2 нису значајне ни на једном нивоу поузданости, односно није потврђена статистички значајна повезаност пола и успјеха ученика и агресивног понашања – псовање, уништавање туђе ствари, шутирање, задиркивање, крађа, уништавање школске имовине, оговарање, тужакање, вријеђање, гурање, пријетња, протјеривање из друштва, исмијавање, тражење новца, лагање

5. Приједлози ученика за превазилажење проблема насилничког понашања

Мишљења ученика о свим ситуацијама из школског живота често су веома значајан индикатор правца пожељног дјеловања школе у смислу превенције неких негативних појава, помоћи у развоју ученика као и унапређењу укупног васпитно-образовног рада у школи. Ово подразумјева да се дјеца и наставници реално уносе у ситуације, схватају суштину проблема и настоје да се настали проблеми превазиђу. Приједлози ученика за превазилажење проблема агресивног понашања су: разговор са одјељенским старјешином и педагогом, смањивање оцјене из владања, разговор са родитељима, увести дежурство полицајца у школи и школском дворишту, досљедније дисциплинске мјере.

Закључак

Агресивно понашање је појава која свакодневно уноси немир и неизвјесност знатном броју младих, усложњава и отежава учење и рад у школи. Иако је веома широк спектар узрока агресије улога школе и школског амбијента у превенцији овог вида неадекватног понашања младих је незаобилазна. Активности у школи требале би ићи смјером: квалитетна настава, континуиран и адекватан надзор, помоћ ученицима у стицању самопоуздања, чврсто устројена правила понашања и њихова досљедна примјена, праведне и досљедне дисциплинске мјере, кохерентан школски колектив, смањивање броја ученика у одјељењу, чврста сарадња са родитељима и локалном заједницом, стално истицање примјера позитивног понашања, похвале и награде за исто. Посебан акценат треба бити на активирању ученика у креирању атмосфере узајамне толеранције, разумјевања, помоћи, уважавања и у том циљу организовати разне активности као: расправе о насилништву на тв, штампи, школи, породици, улици, сакупљати цитате о пријатељству, разумјевању, толеранцији, подстицати ученике да хвале једни друге, да чине добра дјела, вршити анализу текстова о пријатељству, насилништву, увести праксу писања лијепог за свог друга и остављање истог у за то намјењено сандуче, организовати расправу на тему кад је неко последњи пут учинио нешто добро за

тебе и ти за неког, да учествују у изради одјељенских правила и придржавају се истих.

Литература:

1. Алан, Л.Б. (2003). Учионица без насилништва. Београд: Креативни центар.
2. Јовановић, Ј., Марковић, Д. Пејовић, М.: (2003) Буквар толеранције,
3. Станић, И. Малољетничка деликвенција - опасна друштвена појава, Педагошка стварност 7-8, Нови Сад, стр. 650-670.
3. Сузић, Н.: (2006). Циљне оријентације у понашању ученика. Педагошка стварност 7-8, Нови Сад, стр. 525- 540.
4. Кошичек, М.,(1967). И ваше дијете је личност, Загреб